

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

FEATURES OF GOVERNMENT REGULATION OF INNOVATIVE POTENTIAL AGRICULTURAL SECTOR IN UKRAINE

У статті обґрунтовано, що основним інструментом державного регулювання, який забезпечує ефективне формування та розвиток інноваційного потенціалу аграрного сектору в Україні є програми. Комплексна технологія розробки програм інноваційного розвитку аграрного сектору, яка враховує рішення фінансово-економічних, організаційних, кадрових, маркетингових, соціальних, інформаційних та інших проблем розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору представлена нами у вигляді інтегрованої програми. Програма містить у собі вибір методу впливу на аграрну політику, організацію моніторингу інноваційного потенціалу, формування державної політики, форм підтримки реалізації інноваційного потенціалу аграрного сектору. Для забезпечення результативності державного регулювання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору в Україні запропоновано функціональну модель, яка передбачає об'єднання соціально-економічних інтересів всіх учасників інноваційного процесу (суб'єктів аграрного виробництва, держави, освітніх та науково-дослідних установ, громадськості).

Ключові слова: державна політика, інноваційний потенціал, аграрний сектор, державне регулювання, розвиток.

В статье обосновано, что основным инструментом государственного регулирования, который обеспечивает эффективное формирование и развитие инновационного потенциала аграрного сектора в Украине есть программы. Комплексная технология разработки программ инновационного развития аграрного сектора, которая учитывает решения финансово-экономических, организационных, кадровых, маркетинговых, социальных, информационных и других проблем развития инновационного потенциала аграрного сектора представлена нами в виде интегрированной программы. Программа включает в себя выбор метода воздействия на аграрную политику, орга-

низацию мониторинга инновационного потенциала, формирование государственной политики, форм поддержки реализации инновационного потенциала аграрного сектора. Для обеспечения результативности государственного регулирования развития инновационного потенциала аграрного сектора в Украине предложено функциональную модель, которая предполагает объединение социально-экономических интересов всех участников инновационного процесса (субъектов аграрного производства, государства, образовательных и научно-исследовательских учреждений, общественности).

Ключевые слова: государственная политика, инновационный потенциал, аграрный сектор, государственное регулирование, развитие.

The article substantiates that the main instrument of state regulation, which ensures effective formation and development of innovation potential of the agricultural sector in Ukraine, is the program. Comprehensive technology for the development of programs for innovative development of the agrarian sector that takes into account the decision of financial and economic, organizational, personnel, marketing, social, informational and other problems of the development of innovative potential of the agricultural sector presented by us as an integrated program. The program includes a choice of a method of influencing agrarian policy, organization of monitoring of innovative potential, formation of a state policy, forms of support for the implementation of the innovative potential of the agricultural sector. In order to ensure the effectiveness of the state regulation of the development of innovative potential of the agricultural sector in Ukraine, a functional model is proposed that involves the unification of the socio-economic interests of all participants in the innovation process (subjects of agrarian production, state, educational and research institutions, and the public).

Key words: state policy, innovative potential, agrarian sector, state regulation, development.

УДК 351:338.432

Шестаковська Т.Л.

к. екон. н., старший викладач
Чернігівський національний
технологічний університет

Постановка проблеми. Посилення ринкових відносин, прагнення побудови відкритої економічної моделі національної економіки, інтеграція у світові ринкові відносини зумовлюють актуальність проблеми державного регулювання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору на основі генерації нових знань, технологій та їх прискореному освоєнню у виробництві. Оцінка інноваційного потенціалу створює підґрунтя для його формування, здатного забезпечувати стабільний розвиток економіки у цілому та аграрного сектору зокрема. Інноваційний потенціал аграрного сектору формується та реалізується, як система узгоджених комплексних дій дер-

жави (методів, засобів, механізмів, інститутів), направлених на забезпечення його стійкого розвитку з урахуванням локальних умов та особливостей функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теорії та практики розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору внесли такі науковці, як: Ю. Анісімова, Н. Арсенєва, В. Бажанова, В. Кисельов, І. Кондаков, С. Кортон, Н. Краснокутська, І. Пешкова, О. Покучаєва, А. Федоренко, Т. Штерцер та ін. Наукові погляди щодо формування та реалізації інноваційного потенціалу аграрного сектору, значною мірою представлені у працях таких вче-

них, як: А. Андрійчук, І. Бланк, В. Лук'янова, А. Мазаракі, В. Маргасова, В. Нижник, В. Павлова, О. Пересада, В. Прокопенко, І. Ревак, П. Саблук, Г. Савіна, К. Шапошников, С. Шкарлет та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення практики формування та розвитку інноваційного потенціалу свідчать про те, що окремі аспекти теоретичного обґрунтування та методичного забезпечення державного регулювання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору розроблені недостатньо та вимагають подальшого удосконалення. Це визначає необхідність подальшого наукового пошуку практичних рекомендацій щодо розробки ефективної функціональної моделі розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору на засадах його державного регулювання.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення державного регулювання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні для здійснення ефективного державного регулювання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору з метою виробництва конкурентоспроможної наукоємної продукції доцільно вносити зміни на всіх управлінських рівнях. Для сприяння розвитку інноваційної діяльності в сфері наукоємного аграрного виробництва варто, на думку автора, заходи інноваційної політики розробляти окремо, для кожного рівня управління.

Здатність аграрного сектору залучати та оптимально використовувати інвестиції в інновації багато в чому залежить від наявності сприятливих умов, при цьому рішення соціальних задач у багатьох випадках є наслідком економічного прогресу. Однак у рамках державної політики неприпустимо визначати пріоритетність економічного розвитку перед соціальним при всій показній привабливості такого підходу, з іншого боку, обмежуваний характер соціальних вимог не повинен приймати переважного фактора, особливо в умовах дефіциту ресурсів. Виходом із протиріччя між макроекономічними і соціально-економічними критеріями стають корпоративні методи управління на регіональному рівні. Але і корпоративні методи повинні бути обмежені, тому що перетворення територій у гігантську корпорацію в остаточному підсумку приводить до соціально-економічних потрясінь.

Як і в цілому для державного регулювання соціально-економічного розвитку країни, так

і для аграрного сектору зокрема, існує можливість використання всіх трьох підходів: макроекономічного, соціально-економічного і корпоративного. Розглядаючи особливості кожного з підходів, дійдемо висновку, що можливо побудувати таку систему, коли кожний з них взаємно доповнює один одного. Таке сполучення різних підходів здійснюється при наступних умовах:

- макроекономічний підхід формує необхідні інституціональні умови реалізації інноваційної аграрної політики (сюди, насамперед, віднесемо непрямі методи державної підтримки використання інноваційного потенціалу – законодавство, інфраструктура, фіскальна політика);

- соціально-економічний підхід визначає мету функціонування аграрної політики в країні, що забезпечує соціальну стабільність;

- корпоративний підхід дозволяє реалізувати методи прямої державної підтримки розвитку інноваційного потенціалу – формування організаційних платформ з реалізації інноваційних розробок у аграрному секторі при участі держави, суб'єктів аграрного виробництва, науково-освітнього сектору та громадськості [1].

На нашу думку, основним інструментом державного регулювання, який дозволяє забезпечувати ефективне формування та розвиток інноваційного потенціалу аграрного сектору в Україні залишаються програми, які інтегрують і координують діяльність відповідних адміністрацій, спрямованих на розвиток та зусилля відомств на різних рівнях. Під державною інноваційною програмою розуміється сукупність установлених цілей і пріоритетів розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі, шляхів та засобів їхнього досягнення на основі взаємодії всіх зацікавлених учасників інноваційного процесу.

У цьому зв'язку програмно-цільовий підхід до вирішення проблем розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору слід розглядати як інструмент державного регулювання, що одночасно забезпечує як формування інноваційної політики в цілому, так і її реалізацію у виді конкретних програм різного рівня і призначення. Нами зазначено, що програми повинні відповідати ряду обов'язкових вимог, а саме: легітимність; нормативність програм будь-якого рівня; реальність; диверсифікованість; конкретність цілей і задач; контрольованість; відповідальність [2].

Державна інноваційна програма розвитку аграрного сектору як частина аграрної політики повинна містити наступні положення:

- 1) аналітичну частину, яка включає в себе аналіз стану інноваційної активності з метою

виявлення: рівня та ступеня використання інноваційного потенціалу; перспективності і напрямків інноваційної діяльності у аграрному секторі, її масштабу та впливу на конкурентоспроможність аграрної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках; структурних і інституційних змін; умов підвищення рівня розвитку інноваційного потенціалу;

2) план заходів, спрямованих як на поліпшення інноваційного клімату в аграрному секторі, так і спрямованих на підтримку окремих суб'єктів господарювання;

3) систему контролю за здійсненням програмних заходів і систему моніторингу за розвитком інноваційного потенціалу аграрного сектору.

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що держава підтримує інноваційні проекти на різних стадіях інноваційного процесу по-різному, але здійснення єдиної координації найбільш ефективно в рамках інтегрованої інноваційної програми. Аналіз результатів виконання державних та регіональних програм показує, що основною причиною їхньої недостатньої ефективності є як застосування традиційних ієрархічних принципів організації окремих стадій інноваційного процесу, так і відсутність інтеграційного ринкового механізму використання та залучення необхідних ресурсів (фінансових, технологічних, виробничих, управлінських, кадрових та ін.) для реалізації всього інноваційного процесу [3]. Така ситуація приводить до розривів між стадією наукового дослідження і наступним процесом комерціалізації результатів наукових досліджень, а також дослідним і аграрним виробництвом, що негативно позначається на комерційній і бюджетній ефективності. Необхідно для досягнення ефективності інноваційної програми розвитку аграрного сектору дотримуватися ряду умов і процедур, представлених нижче.

До позитивних наслідків реалізації інноваційних програм розвитку аграрного сектору в Україні можна віднести: збільшення доходу бюджету; створення національного ринку інновацій; формування нових робочих місць; формування зв'язків між регіонами; зменшення дотацій у регіони.

До стратегічних цілей розвитку аграрного сектору як результату ефективного використання інноваційного потенціалу належать: формування додаткових джерел фінансових ресурсів; збереження кадрового потенціалу; залучення молоді до науково-технічної діяльності; підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору на вітчизняному та світовому ринках.

Нами запропоновано визначити пріоритети розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору країни для розробки системи та структури цілей інноваційної програми в рамках державної аграрної політики. Першочерговим пріоритетом є орієнтація на глобальні критерії науково-технічного прогресу, що дозволяють здійснювати добір прогресивних технологій і продуктів.

Наступним за значущістю пріоритетом є досягнення цілей соціально-економічного розвитку. Головне завдання органів державної влади при цьому полягає в створенні сприятливого соціально-економічного середовища й умов для підвищення інвестиційної активності в науково-інноваційній сфері.

Третій пріоритет: інноваційна політика в країні повинна мати селективний, строго вибірковий характер, не прагнучи охопити всі напрямки науково-технічного розвитку, а, вибравши напрямки стратегічного прориву, за якими можливе перевищення існуючого технологічного рівня, концентрувати на них основну частину обмежених ресурсів [4].

Кожен суб'єкт господарювання аграрного сектору має свою специфічну, відтворювану і технологічну структуру, свою систему пріоритетів, та повинен розраховувати на власні сили і ресурси при реалізації інноваційної стратегії.

Шляхи і засоби досягнення цілей в інноваційній програмі диференціюються в залежності від рівня і масштабу інноваційної сфери в країні: структурні й інституційні зміни в науково-освітній сфері, розвиток інноваційної інфраструктури. Шляхи і засоби досягнення інноваційних цілей у аграрному секторі інакше можуть бути сформовані у виді прямої і непрямой підтримки відповідних інноваційних дій.

Для подальшого формування інноваційної програми розвитку аграрного сектору необхідно здійснити організацію моніторингу інноваційного потенціалу та набір організаційно-адміністративних дій як плану стратегічних заходів. Для реалізації аграрної інноваційної політики запропоновано необхідність формування аналітичних служб при відповідних адміністраціях, які забезпечують моніторинг інноваційного потенціалу [5].

Значимість аналітичної роботи у реалізації системи державного регулювання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору важко переоцінити. В даний час фахівці різного профілю різних підрозділів аналізують причини положення, у якому знаходиться сучасний аграрний сектор. Фахівці сфери фінансів та інвестицій вважають, що всі проблеми полягають в недостатності фінансування, фахівці сфери управління вважають, що

причини кризи полягають у віджиліх схемах керівництва, економісти бачать корені всіх лих у старих методах господарювання, а фахівці з управління персоналом – у системі підготовки і розміщення кадрів. На наш погляд, причини слабості багато в чому полягають у відсутності належним чином поставленої єдиної інформаційно-аналітичної роботи. Аналіз досвіду

закордонних адміністрацій показує, що найбільша увага у формуванні та розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору приділяється аналітичній роботі.

Найкращим способом формування аналітичної діяльності є формування власних аналітичних служб при органах виконавчої влади, що забезпечують безперервність моніторингу

Рис. 1. Функціональна модель стратегічного державного регулювання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору в Україні*

*Джерело: розроблено автором

процесів у аграрному секторі (у тому числі й інноваційних), залучаючи для рішення разових задач ведучих експертів певного регіону.

При цьому аналітична служба не повинна безпосередньо брати участь у прийнятті рішень, тому що характер роботи аналітиків значною мірою відрізняється від процесу регулювання. У структурі суб'єктів господарювання аналітична служба безпосередньо підпорядковується першим особам і повинна бути незалежною від інших управлінь, служб і відділів. Однак це не означає, що служба повинна бути цілком відокремлена від діяльності суб'єктів господарювання. З одного боку, аналітики повинні одержати весь обсяг необхідної інформації з будь-яких відділів, а з іншого, при необхідності можуть готувати спеціалізовані інформаційні матеріали або для окремих служб, або широко розповсюджені для всіх зацікавлених сторін. З необхідності одержувати всю інформацію від інших відділів впливає вище положення аналітичної служби в структурі аграрного сектору. Це положення може не бути закріплене формально, однак повинно, щонайменше, існувати розпорядження про надання усіма відділами аналітичній службі будь-якої інформації на запит, або права й обов'язки такої служби повинні бути чітко регламентовані відповідним положенням [6-7].

Для забезпечення ефективності державного регулювання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору в Україні нами запропоновано функціональну модель, яка передбачає об'єднання таких учасників як: держава (приймає законодавчі акти, визначає пріоритети науки і техніки, технологій, розробляє форсайт-проекти, концепції науки, науково-технічні програми, дорожні карти тощо), науково-освітній сектор (формування технопарків та малих інноваційних підприємств; проведення фундаментальних наукових досліджень та експериментальних апробацій їх результатів в технопарках тощо), аграрний сектор (виробництво інноваційної продукції; залучення власних ресурсів для інноваційної діяльності; формування нових структур тощо) та громадськість (формує різні запити на товари і послуги та інші потреби суспільства аж до індивідуальних замовлень фізичних і юридичних осіб) (рис. 1). Запропонована модель орієнтована на комплексне регулювання інноваційної діяльності аграрного сектору, зокрема, процесом формування, передачі і реалізації наукових розробок у виробництво інноваційної аграрної продукції (товарів, послуг).

Всі елементи державного регулювання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору мають синхронно організувати свою

діяльність. У свою чергу, надто важливим є узгодженість конкретних функцій кожної структури і системних задач, а також формування ефективного порядку координації загальної діяльності органів державної влади та інших учасників такого процесу, що можливо в рамках комплексної інноваційної системи.

Ефективне формування та розвиток інноваційного потенціалу аграрного сектору можливе за умови використання нових організаційних важелів, здатних стимулювати підвищення продуктивності праці у аграрному секторі, формування інноваційної аграрної продукції з високою доданою вартістю, розвиток високотехнологічних та наукоємних виробництв, формування замкнених ланцюгів аграрного виробництва. Серед найбільш ефективних засобів реалізації інноваційного потенціалу аграрного сектору є застосування кластерного підходу організації аграрного виробництва, який сприяє об'єднанню у межах відповідних кластерів необхідних ресурсів та компетенцій, які виявляються недоступними для окремих суб'єктів господарювання.

Висновки. Обґрунтована необхідність формування інтегрованої програми інноваційного розвитку аграрного сектору України, як комплексної технології, яка покликана вирішувати фінансово-економічні, організаційні, кадрові, маркетингові, соціальні, інформаційно-аналітичні та інші проблеми розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору. Для забезпечення ефективності державного регулювання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору в Україні запропоновано функціональну модель, яка передбачає об'єднання таких учасників як: держава (приймає законодавчі акти, визначає пріоритети науки і техніки, технологій, розробляє форсайт-проекти, концепції науки, науково-технічні програми, дорожні карти тощо), науково-освітній сектор (формування технопарків та малих інноваційних підприємств; проведення фундаментальних наукових досліджень та експериментальних апробацій їх результатів в технопарках тощо), аграрний сектор (виробництво інноваційної продукції; залучення власних ресурсів для інноваційної діяльності; формування нових структур тощо) та громадськість (формує різні запити на товари і послуги та інші потреби суспільства аж до індивідуальних замовлень фізичних і юридичних осіб). Запропонована модель орієнтована на комплексне регулювання інноваційної діяльності аграрного сектору, зокрема, процесом формування, передачі і реалізації наукових розробок у виробництво інноваційної аграрної продукції (товарів, робіт, послуг).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Манойленко О.В. Управління інноваційними процесами: формування методичного підходу до подолання бар'єрів розвитку. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2013. С. 139–158.
2. Гурочкіна В. В. Інноваційний потенціал підприємства: сутність та система захисту. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2015. № 5 (21). С. 51–57.
3. Потенціал розвитку і перспективи відродження сільських територій в умовах сучасних реформ: науково-аналітична доповідь/ під ред.. В. Борщевського. Львів, 2017. 43 с.
4. Бондарчук Н.В. Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні. Економіка та держава. 2011. № 4. С. 143-145.
5. Ладюк О.Д. Інноваційна діяльність – фактор глобального розвитку. Проблеми науки. 2010. № 1. С. 18–21
6. Шпак Ю.В. Аграрний сектор національної економіки в умовах глобалізації ринків: теорія та практика державного управління: монографія / Ю.В. Шпак; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Донецьк: Юго-Восток, 2011. 514 с.
7. Никифоров А. Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління: монографія / А. Є. Никифоров. К.: КНЕУ, 2010. 420 с.